

**BIBLIOTECA
CULTURII
AROMÂNE**

www.proiectavdhela.ro

Tache Papahagi

**AROMÂNII
DIN PUNCT
DE VEDERE
ISTORIC, CULTURAL
ȘI POLITIC**

Aromînii din punct de vedere istoric, cultural și politic*

Onorat auditor,

Sortit a fost ca Românul în genere să-și hrăneasca sufletul timp de veacuri cu amarul timpurilor, să îndure toate vicisitudinile lor și să fie furtunat de dizlocarea în mase a atîtor neamuri barbare cari năvăleau ca puhoaietele. Și totuși, n'a pierit, căci înfruntat-a eroic și cu îndărătnicie uimitoare întreaga vijelie de furtuni dezlănțuite asupra lui. S'a oțelit în lupte, în cari el eră mînat de o necesitate primordială: apărarea individualității sale etnice și naționale.

Fatalitatea a vroit însa ca, după un trecut istoric atît de zbuciumat, nu întregul neam românesc să respire aerul libertății sub tricolorul românesc.

Basarabia oropsită geme și astăzi sub cnutul rusesc, iar duioasa Bucovină, alături de Banat, și de întregul Ardeal cel plin de viață românească, își văd graiul lor de mamă amenințat de asupritorii lor. Și ce-i mai dureros, aceste provincii românești își varsă actualmente sîngele pentru cauze streine, luptîndu-se între ele.

Dar momentul realizării nădejzii de a înfăptui o Romînie mai mare și mai tare, nădejde întărită și de trebuinți locale întru cît toate aceste ținuturi românești sunt în continuitate teritorială cu Țara-mumă, acest moment nu-i departe de a deveni o realitate. Vrăbiuța de pe deal se întoarce din Ardeal, și ca răspuns la dureroasele vești pe cari ni le aduce zilnic, va bubui poate tunul românesc.

Pe lângă aceste ținuturi însă locuite de Romîni și subjugate străinilor, mai există și o altă frîntură a neamului românesc, față de care Romînia n'are puțința de a-și hrăni o speranță de cuceriri teritoriale. Această frîntură, cea mai oropsită, este neamul Macedo-Romînilor, sau mai bine zis al Aromînilor – căci așa ne numim -, a căror importanță pentru Statul român și a căror soartă în viitor formează obiectul care interesează direct și mai mult al acestei conferinți ocazionale.

Domnilor,

Înainte de a intra în adevăratul subiect al conferinței, cîteva considerațiuni și constatări istorice de ordin psihologic, cultural și social, precum și o foarte scurtă privire retrospectivă asupra trecutului nostru istoric, mi se par indispensabile.

Din conglomeratul pestrîț al naționalităților balcanice propriu zis din Macedonia cea vecinic scaldată în sînge – focar de discordii și lupte continue -, cea mai interesantă individualitate etnică pentru oricare străin călător, sub toate raporturile, o formează cea a Aromînilor. Un neam viguros și plin de vioiciune; ospitalier și generos chiar față de dușmanii săi, dar temut cînd onoarea-i e în joc; animat de un puternic sentiment de libertate deplină și susceptibil oricărei culturi superioare; o fire nobilă și plină de mărinimie: iată Aromînul! Sunt puține din calitățile sale pe cari el le posedă într'un mod fericit, dotat fiind de natura cu o inteligență vie și scînteietoare, spre marea deosebire a naționalităților conlocuitoare din Peninsula Balcanică. Este interesantă și prin trecutul său atît de bogat în lupte pentru independența națională, ca și prin moștenirea aproape intactă a acelorași moravuri și credințe romane, cari au făcut surpriza tuturor călătorilor străini.

Deși ocupațiunea lui originară și principală este păstoritul, totuși, ar fi o raritate izbitoare ca să se găsească printre Aromîni 1 la sută care să nu știe citi și scrie. „Cea mai frumoasă însușire caracteristică a lor (a Aromînilor) e năzuința, zice Weigand, de a se cultiva, pentruca astfel să-și ușureze traiul. Aceasta e cu atît mai surprinzător, cu cît la așa ceva ne așteptăm puțin în țările sălbatice ale Turciei. Ei întrec în inteligență pe Bulgari, Albanezi și chiar pe Grecii din Epir și Tesalia; sunt destepti și au pretenții modeste; Fărșeroții pot trece ca model de moralitate.”

Fără a mai vorbi de păstorit care îi este exclusiv rezervat lui și Albanezului în parte, Aromînul, este și un excelent agricultor, cum sunt Romîni din Tesalia sau cei din Meglenia, precum și cel mai temut concurent și în celelalte ramuri ale activității omenești. Cît privește femeia aromîna, ea excelează în industria casnică și poate fi dată ca model în toate privințele.

Toate aceste constatări sunt adevăruri cari fac să dispară orice îndoială asupra lor, de vreme ce sunt ilustrate și prin constatările tuturor celor cari ne-au vizitat. Pentru afirmarea lor, și mai ales pentru relevarea unor anumite puncte cari ne interesează mai de aproape, reproduc aici diferite pasagii din cîtiva dintre vizitatorii străini, evitînd, din motive lesne de înțeles, reproduceri din vizitatorii romîni, cum ar fi de exemplu I. Nenițescu, d. C. N. Burileanu, etc., deși valoroasele lor lucrări sunt caracterizate prin o obiectivitate remarcabilă.

Din toate aceste pasagii se reliefează, întru cît mai toate sunt istorice, o caracteristică a Aromînului: războinic, dar și omul disciplinei, viguros, dornic de libertate și mîndru de a se numi Rumân și descendent al Romanilor.

Începînd cu cei mai vechi istoriografi bizantini sau străini și încheind cu ultimii etnografi străini sau romîni, mai toți ne caracterizează, după epoce și după împrejurări, la fel. Benjamin de Tudella care a trecut prin Epir și Tesalia în a doua jumătate a sec. XII scrie următoarele:

„De aici începe Valahia. Locuitorii ei, numiți Valahi, locuiesc în munți; sunt iuți ca și căprioarele, și cînd se coboară din munții lor pradă și omoara în Țara Grecilor. N'au fost razboiți, deci nici supuși, de nimeni pîna acuma, din cauza terenului și a munților atît de accidentați și inaccesibili, cunoscuți numai de ei. Dacă întîlnesc în drum un evreu, ce-i drept îl despoaie, dar nu-l omoară. Grecului însă nu-i cruță nici vieața.”¹

Cam aceiaș constatare, pe lîngă alții o face și cronicarul bizantin Nicetas Choniates în Istoria sa, ed. Bonn., pag.482 et sqq. Pe Kekavmenos îl las în pace.

Un alt cronicar bizantin, Pachymer, scrie:

„Neamul Valahilor, care se întinde în afara împrejurimilor orașului Vizia și mai departe fiind foarte numeros ca populație, este un popor căruia îi plac terenurile greu accesibile și e datat creșterii vitelor (păstoritului); sunt curagioși și obișnuiți cu luptele.”²

Continuînd, spune că ei inspiră panică vecinilor lor, fiind bănuți de noi incursiuni războinice, - incursiuni făcute nu pentru pradă tîlhărească, ci pentru răzbunare haiducească în contra Grecilor asupritori;³ căci, ca avuție, „numai o singură casa aromînească echivalează cît, un sat grecesc sau slav.”

Mai toți s'au mărginit la constatarea unor fapte cu caracter violent, războinic, și aceasta din cauză că în acele timpuri cînd scriu acești cronicari era firesc ca ele să se evidențieze mai mult ca orice alt lucru. Iar dacă găsim cam aceleași constatări și printre etnografi străini moderni, cum ar fi de exemplu în Lenormant care zice că „*Les pîtres valaques du royaume de Grèce,*

*quoique ne montant qu'à quelques milliers, donnent à eux seuls plus d'occupation aux gendarmes et à la magistrature que le reste de la nation toute ensemble...*⁴ aceasta se datorește superficialității, de altfel motivată de el însuși, a acestor cercetări etnografice, și apoi, e firesc ca în asemenea circumstanțe, mai întâi să te izbească pitorescul sălbatic al unui munte și'n urma să și se înfățișeze structura sa geologică. A trebuit să fie prea cunoscut numele unui Ioan Coletti, fiu de Aromîn, pentru ca să atragă atenția oricui și să nu rămîie necunoscut ca origine de rasă cum au rămas atîția, iar ca același Lenormant să vorbească mai departe astfel:

„S'ils (les valaques) n'ont, en effet, produit dans les temps modernes qu'une seule personnalité d'un ordre supérieur, c'a été le premier sans contredit des hommes d'Etat de la Grèce moderne, Jean Colletti,.... Il est facile de reconnaître en lui, lorsque l'on étudie sa vie et qu'on le compare à ses contemporains et rivaux, tous les caractères d'un homme de race latine.”

Nici unul pînă acum n' a făcut un studiu complet asupra tuturor Aromînilor. Mai toți s'au marginit la niște simple fapte mai impresionante. Mai toți au studiat cite un singur sau mai multe triburi de Aromîni – căci ei formează diferite triburi: Fîrserotii numiți și Arvantovlahi (Romîni din Albania), Pindenii sau Epiroții, Tesalioții, Grămostenii, Moscopolenii, Megleniții, etc.

Pentru a evidenția și mai mult contrastul psihologic național dintre Aromîn și Grec în special, cu care el nu s'a împăcat niciodată, reproduc și următoarea caracterizare pe care o face Hauzey asupra unui alt trib de Aromîni din Tesalia, anume Karagunii.

*„Leur présence (a Karagunilor) este une source de querelles et de procès, dans lesquels les asouple, mai plus artificieux que vraiment fin, se laisse battre par le Valaque, dont les ruses sont mieux conduite et la tactique plus patiente. Ces étrangers, ces pâtres sont une puissance dans le pays: ils ont pour eux une force qui les maintient, en dépit de l'aversion publique: c'est l'union qui règne dans leurs conseils et la confiance qu'ils ont leurs chefs. Chaque Skouteris (șef de grup de Aromîni, numit și celnic), sûr d'une centaine de volontés qui vont d'accord avec la sienne, est un personnage dans la commune où il a planté sa tente, et rivalise d'influence avec les dimarques et avec les capitaines. Les villages grecs, au contraire, pleins de petites lutttes et de rivalités, ne sont que division.”*⁵

În sfîrșit, în ceea ce privește starea lui culturală, iată ce zice Pouqueville:

*„Les Valaques qui ont voyagé, et c'est le grand nombre, parlent plusieurs langues et ont des bibliothèques assez bien assorties en livres français et italiens. Ils possèdent de bonnes éditions des classiques grecs et un étranger trouve chez eux des cours littéraires qu'il est difficile de porter avec soi dans les voyages.”*⁶

Am extras aceste diferite descrieri, mai întâi pentru a reliefa în special antagonismul național dintre Aromîni și Greci, antagonism care e constatat într-o epocă cînd nu se ivise încă perturbatoarea chestiune a naționalităților din Pen. Balcanică pe tărîmul căreia în ultimele decenii încep luptele naționale; și apoi, pentru edificarea parțială a cunoștințelor ce posedăți în ceea ce privește instinctul de conservare națională al Aromînului și lupta dusă în acest scop, conștient fiind de originea lui romană și de al cărui nume e așa de mîndru.

Descendenți ai coloniștilor romani aduși de pretorul Anicius, cuceritorul Iliriei și al Epirului, precum și ai celor aduși de către consulul Paulus Aemilius, învingătorul dela Pydna al lui Perseu (168 a.c.) și cuceritorul Macedoniei: strămoșii noștri, deși formînd mici enclave romane în mijlocul unor neamuri străine, și-au păstrat timp de veacuri de-a rîndul întreaga lor individualitate romană pînă la consolidarea lor în mase compacte, consolidare produsă în urma revărsării populației romînești din munții Hemului în lungul Pindului, când legăturile de continuitate teritorială cu Romînia din stînga Dunării slăbesc, pentru ca să dispară definitiv odata cu sec. XIII.

În ceiace privește obîrșia lor romană și conștiința lor națională, pînă astăzi ei afirmă sus și tare prin tradiție istoric că sunt Romîni și urmași ai Romanilor. „Euxmèmes” (les Valaques), zice Lenormant, „comme leurs frres des Principautés, quand on leur demande le nom de leur race, s'intitulent fièrement „Roumain, ou plutôt Romains,” Rémanou disent – ils dans leur dialecte”⁷

Iar Pouqueville scrie următoarele :

„Les Mégalovalachites (Romînia din Vlahia Mare) qui habitent de nos jours les hautes montagnes du Pinde,..., tels que ceux des cantons de Malcassis et d'Aspropotamos, se prétendent , sans en fournir aucune preuve historique, descendants des débris de l'armée de Pompée, qui se réfugièrent dans les montagnes, après la bataille de Pharsale.”⁸ ... și mai departe: „Pour ce qui est des tribus Valaques voisines du Parnasse et de Cephise de la Phocide, elles prétendent avoir une origine commune avec les Megalovalachites; et toutes en général revendiquent avec orgueil le nom de Romoûnis, ou Romain.”

De observat aci că ne numim Rumän, Armin, sau Aromin, iar nu Țințari după cum ne numesc slavii, sau Kuțovlahi cum ne numesc Grecii, termen întrebuițat – lucru de dispreț inconștient – și de oficialitatea romîna în Cartea Verde din 1913.

Domnilor,

Ar fi inutil ca să vorbesc sau să vă amintesc chiar că atît Romînia din dreapta Dunării cît și cei din stînga formează unul și acelaș neam romînesc, cu aceeași origine romană. Dovezile istorice sunt confirmate și completate cu rezultatele filologice. Scriitorul bizantin L. Halconcondylas de pe la sfîrșitul Evului Mediu scrie: „Pindul e locuit de Vlahi, cari vorbesc aceeași limba cu Dacii, adica Romînia din Dacia;” iar Filologia romîneasca si-a exprimat ultimul cuvînt irefutabil, zicînd: „Le macédo-roumain et le roumain reposent sur le même fond linguistique.”⁹

De asemenea, nu mă voi opri asupra diferitelor și marilor evenimente din istoria noastră națională. Începînd cu acea prețioasă atestare lingvistică a trei cuvinte: torna, torna fratre din sec. VI, trecînd peste glorioasa domnie a Asăneștilor care și-a atins apogeul sub Ionițiu¹⁰ precum și peste epoca Marei și Micei Vlahii,¹¹ și încheind cu eroica epocă a Armatolilor romîni: toate acestea dovedesc în plin caracterul și spiritul de independență al Aromînului, spirit continuat și sub Turci pînă în ultimul secol. Sub Turci, e de ajuns să amintesc că Mețova sau Aminciu, orașel pur aromînesc din Pind, obținuse atari privilegii de la Sultan-Valide, în cît, printre altele,

e și acela că „*orice musulman care trece prin districtul Mețovei trebuie să-l considere ca un pământ sacru,*”¹² iar la eșire, „*il faut déferer ses chevaux avant de sortir de leur territoire, de peur, ajoutent-ils (les Sultans), d'emporter quelque parcelle de la terre de Metzovo.*” Privilegiul de felul acesta, pe care le aveau mai toate comunele românești din Pind, au dăinuit și pînă după moartea lui Ali Pașa din Țepeleni.

Deși cu atari privilegii și cu o astfel de viață politică, Aromînii nu le-au putut folosi în vederea unui ideal național al lor, și aceasta din cauza lipsei de instrucțiune în limba lor maternă, a lipsei unei școli și biserici naționale. Din contră, toată quintesența intelectuală și sufletească a fost pusă, din motive de religie, în serviciul Grecilor, devenind astfel apostoli, inconștienți din punct de vedere național, ai unor cauze străine. Eroul din anul grecesc 1821 Riga Fereos, precum și marele binefăcător al Greciei, Averof, sunt fii de Aromîni, ca și atîția alții. Spre consolarea noastră însă, am servit, conștient de data aceasta, și pe Transilvăneni, dîndu-le oameni ca Șaguna, Gojdu,¹³ etc.

Totuși, conștiința națională n'a fost niciodată eclipsată. Dovada că redeșteptarea națională a Aromînilor a fost spontană, iar nu calculată și pusă la cale de niște factori străini de sufletul poporului nostru. Această spontaneitate o manifestă în scris acei cîțiva Aromîni din orașul Moscopole – focar cultural –, cari s'au refugiat în Transilvania, ca Cavalioti, Daniil, Ucuta,¹⁴ iar mai apoi Rosa sau Boiagi,¹⁵ cari și-au înțeles menirea lor istorică prin contactul pe care l'au avut cu Romînii Transilvăneni, promotorii Școlii Ardelene. Ei au încercat redeșteptarea conștiinței naționale în popor prin scrierile lor, dar fără nici un rezultat pozitiv, căci curentul lor a fost înabușit printr'o circulară a Patriarhului grec din Constantinopol, prin care oprea introducerea cărților lor în Imperiul turcesc, excomunicînd în acelaș timp pe orișicare ar fi citit ceva în romînește – excomunicarea și afurisirea fiind înca o armă temută în acele vremuri.

Un alt fapt remarcabil este și acela că, deși ținuți fără cultura națională timp de veacuri, n'am putut fi asimilați cu populația grecească, exceptînd cîteva mici grupuri; și aceasta se datorește în bună parte și Aromînței, o minunată conservatoare a caracterului etnic și cel mai bun scut care a evitat înabușirea conștiinței naționale. Bine'nțeles că și împrejurările locale au contribuit la menținerea intactă a vieții noastre naționale, căci, retrași în creierii munților Pind ai căror unici stăpîni ei erau, avînd organizația lor proprie, orice pericol de desnaționalizare era exclus.

Cît timp însă persistă această situație, Grecii, dușmanii declarați ai existenței noastre ca neam distinct, - și trebuie știut că e vorba de lupta cultural-națională dusă în contra Grecilor, singurii noștri dușmani-, acești Greci nu s'au gîndit la nici un fel de prigonire. Din contră, în interesul înființării unui Stat creștinesc care să se ridice peste ruinele proiectate ale Imperiului otoman, ei ne-au lingușit speculîndu-ne, primind din sînul poporului nostru eroi cari sunt mai pre sus de orice laudă și cari au binemeritat popularitatea. De amintit aci că Bociari, al cărui nume cred că-i prezent în memoria oricui de acum doi ani, cînd cu trupa elenă venită la București și pusă sub patronajul unui sef de partid; acest Bociari, unul din eroii aromîni din 1821 al Grecilor și căruia Victor Hugo în *Les Orientales* ale sale îi zice: „...*Défends d'une horde servile / Ombre de Botzaris, tes grecs infortunés!*” era Romîn fărșerot din Albania.

Odată cu înființarea primelor școli romînești, după 1860, subvenționate de Statul romîn, și cu formarea adevăratei mișcări naționale în frunte cu părintele Averchie și A.Margarit;¹⁶ dar mai ales după extensiunea pe care a luat-o acest curent în urma proclamării Independenței

Regatului român, patriarhul grec de Constantinopol, cu întreaga lui organizație de sateliți eclesiastici, a fost cuprins de o grijă ce nu-i dădea pace. Prevăzând obstacolul ce i se opunea de-a curmezișul în aplicarea scopului său politic, el, șeful bisericii ortodoxe, s'a hotărât pentru exterminarea Arominilor, permițând întrebuițarea tuturor mijloacelor, fără să fie seama de ilicitatea lor. În aceste decenii ale ultimului secol, lupta națională înlocuise pe cea religioasă. Ca atare, afurisirea sau excomunicarea își pierduse din efect, și au fost înlocuite prin pumnal și revolver. Acum începe o adevărată campanie în contra a tot ce-i românesc, mai ales în contra limbii; ea e dusă cu îndârjire prin publicistică în special.¹⁷ Arhieriei greci se simt mândri că se fotografiază, cu revolvere trecute în cingătoare peste rasa lor, în mijlocul bandelor de antați.

Element pașnic și de ordine desăvârșită, Arominul, cu toate că este bărbatul prin excelență al armelor când împrejurările necesită, și-a continuat liniștit propaganda lui impusă de o rațiune istorică. Numărul școlilor crește; a, b, c românesc produce cea mai mare plăcere mamelor când își ascultă copiii lor silabisind cu atita bucurie. În biserici Evanghelia, ca și întreaga Liturghie, se cîntă românește și în dialectul nostru. La Bitolia se deschide în 1880 primul și unicul nostru Liceu din Peninsula, superior oricărei instituțiuni similare din întreaga fostă Turcie.

Cu toate dificultățile întimpinate în apostolatul lor, scînteia acestui foc sacru nu s'a stins din inimile propagatorilor, acestei culturi naționale. Dar, un pericol devenia din ce în ce mai grav, și iminența lui a devenit din motive condamnabile, neînlăturabilă. E vorba de chestiunea religioasă, a bisericilor, a preoților. Neavînd un episcop sau arhieru al nostru care să ne hirotonisească preoți, numărul acestora descrește din ce în ce mai mult, și au fost și cazuri cînd comune întregi au fost lipsite de serviciul religios, fie al botezului, al cununiei sau al înmormîntării. S'au făcut trei încercări de-a rîndul din partea delegațiilor noastre pe lînga Patriarhia din Constantinopol și Guvernul Țării în această chestiune. Patriarhia, de vreme ce își încinse armele, avea tot interesul ca să zădărnicească această tentativă. Dar guvernul statului român?

Nu ne puteam hirotonisi preoți aici, în Țară, pentru că și în sînul poporului nostru s'ar fi născut cam acelaș separatism religios care există și astăzi între Romîni din Transilvania. Căci, și în cazul de față, chiar astăzi se poate aplica cu eficacitate aforismul lui Schopenhauer că: Religia e metafizica poporului, aforism al cărui adevăr nu trebuie trecut cu vederea.

Dar, puteam oare obține acest drept creștinesc dela Patriarhie prin intervenția guvernului român pe lîngă ea și pe lîngă guverul turcesc?

Nu știu întrucît vina acestei fatale neglijențe, fatală pentru Aromîni și dureroasă și regretabilă pentru Romînism, privește Sinodul român sau dacă cade numai asupra guvernului. Un singur lucru știu că, relevarea tuturor greșelilor din trecut întru prevenirea sau evitarea lor sau a altora în viitor este o necesitate și o datorie istorică. Și nimeni nu va putea contesta că politica din ultimii ani a Țării față de noi n'a fost vitregă, - politică care se vede înfierată de însuși contrastul ce ea îl prezintă față de cea dusă de nemuritoare elită a intelectului românesc de după 1860, elită formată din oameni ca: Ion Brătianu, Dim. Ghica, I. Ghica, M. Kogălniceanu, C. Rosetti, V. Alexandri, Generalul Tell, Episcopul Melhisedek și Episcopul de Rîmnic, V. A. Urechia, etc. etc., bărbați cari declarau că „*instinctul propriu de conservare ne spune ca existența noastră este legată cu a Romînilor din Peninsula Balcanică,*” și toți fiind membri ai consiliului de 35 al Societății de cultură macedo-romînă, înființată în 1879.

A sosit și perioada înfăptuirii gândurilor criminale ale dușmanilor noștri, și cu primul deceniu al acestui secol, patriarhia, de acord cu societățile grecești pan-elenice, încep prin omoruri opera lor de exterminare în contra Aromînilor. Cu anul 1905, cînd în noaptea de 23 spre 24 Iulie sunt masacrați în mod mișelesc cei trei notabili din comuna pur aromînească, Avdela, anume un tată cu fiul și ginerele său; cu acest an începe și martiriul național. Cîteva sute cad victime pe altarul națiunii, și comune întregi sunt incendiate de antartzii greci. Satisfacția guvernului român? – Cu tot conflictul politic din 1906 dintre România și Grecia, ea a constat din simple scuze și regrete din partea autorilor morali ai acestor omoruri.

Am încercat ca să căpătăm dela Țara-mumă permisia și ajutorul moral și material ca să răspundem cu aceleași mijloace eroilor de la Domoscos – în corupta și putreda Turcie totul fiind permis – și am fost întîmpinați cu povața lui Iisus. Am cerut scutul sufletesc al apărării noastre naționale, un episcopat, dar fără succes.

În 1912 izbucnește și războiul balcanic pentru a încurca și mai mult problema naționalităților balcanice și a scoate la lumina zilei și grija Țării pentru noi. Atunci am dat alarma noastră cu răsunetul sinistru al unei presimțiri fatale. „*incendiul balcanic însa n'a putut lumina în deajuns cu întreaga lui flacără așa zisa chestiune a Orientului,*” căci această flacără a fost înecată în fum, n'a fost clară, după cum n'au fost clare nici prevederile politice ale acelor cari l'au făcut să izbucnească. Dar dacă norul de fum al acestui incendiu s'a lăsat liniștit peste acea nenorocită chestiune problematică a Aromînilor învăluind-o, cauza n'a fost vre-o defectuozitate a proiectoarelor diplomatice ale ocrotitorilor acestei chestiuni, ci neîntrebuițarea lor. Acest lucru vădește cît de dubioasă se prezintă ea pentru oficialitatea romînă, și cît de puțin cunoscută, dacă nu haotică, este pentru opinia publică romînească.

Am avut un ideal romînesc, și acum ni-l vedem aproape spulberat. Am urmărit o realitate, care acum ne pare o licarire amăgitoare. Cu încredere deplină în bărcile noastre clătinate de valurile amenințătoare ale mării, noi așteptăm un gest al vostru pentru ca să putem ancora într'un vas de care să se spargă ori-ce val. Idealul nostru a fost o flacără nestinsă în mijlocul unei furtuni: cînd să-i simțim, prin noi înșine, mai de aproape căldura stimulentă la lupta înverșunată și să-i trăim vieața și puterea, ea dispare. A dispărut ca să fie înlocuită printr'o lumină simbolică, care se stinge și se reaprinde, ca iar să fie stinsă: deziluzia și zădărnicia idealului nostru.

Am avut convingerea neclintită în el și ne-am zis: Ad astra per aspera! Dar acum dispar acele astra, și vai!, prin trîmbițata toleranță a asupritorilor noștri deveniți stăpîniți situației ni se impune ocolit per aspera ad infera!

Acum, în urma războiului balcanic, situația politico-națională din Peninsula a devenit și mai turbure. Naționalitățile balcanice, deși momentan sunt înfrîinate în tendința lor de emancipare de cîte un regim despotice, totuși, ele nu și-au pierdut speranța, și în sînul lor clocotește amenințător o nouă erupțiune vulcanică.

Un conspect în această privință e necesar.

În Macedonia, nici una din națiunile cari o locuiesc nu formează mari mase compacte. Fiecare e constituită din grupuri sau insule mai mari sau mai mici, între cari se găsesc interpusse alte

grupuri de altă naționalitate. Așa că, în ceea ce privește aplicarea riguroasă a principiului referitor la refacerea etnică și politică a hărții balcanice – fără a ține seama de granițe strategice sau naturale –, nici desemnarea minuțioasă a celor mai încălcite fiorduri norvegiene n'ar putea împăca Statele balcanice cointeresate. Singura soluție mai bună ar fi fost Macedonia Macedonenilor! Serbia însă și-a însușit un teritoriu care, exceptând ținutul Uskub-ului (Scopia), este locuit exclusiv de Aromîni, Bulgari și Albanezi, pe cînd în noul teritoriu anexat de Bulgaria n'a căzut nici un sat de Bulgari macedoneni, ci numai Grecii din Tracia, satele turcești de acolo și puțini Aromîni. Cît privește Grecia, împrejurările au hărăzit-o cu ce nici nu visase: Macedonia sud-estică cu Salonicul și Peninsula Calcidică, portul Cavala cu hinterlandul și Nordul Epirului, un teritoriu locuit în marea lui majoritate de Aromîni, după carii vin Albanezii, Grecii și Turcii.

De aci dar și acea îndărătnică persistență a Bulgariei în ceea ce privește cererile sale de revendicări teritoriale. Intransigența Serbiei în chestiunea cedării teritoriilor revendicate de Bulgaria își gasește ecoul în Grecia, mascîndu-i oarecum acesteia și teama ei de temuta revanșe a fostului lor aliat din războiul turco-balcanic.

Dar, în politica acestui perturbator concert balcanic e vîrită și mîna Romîniei. Să vedem așa dar cari sunt cererile sau pretențiunile Romîniei în Sudul Dunării.

Ele sunt cam aceleași și de aceeași natură cu acelea pe cari le-a avut înainte ca coaliția balcanică să-și pue în aplicare planul ei, adică de natură național-culturală. Din punct de vedere național, Statul român are nu numai o simplă „datorie sufletească,” ci și obligația față de el însuși ca să nu lase să dispară elementul românesc sub-danubian. ”Romîni macedoneni, a declarat în 1913 d. Titu Maiorescu în calitate de prim-ministru și ministru de externe, cînd cu expozeul de la Cameră, „trebuie susținuți, căci nu e vorba de Hecuba, cum a spus d. P.P. Carp!” Din nenorocire, a fost o declarație, nu și un fapt real. – Cultural, naționalitățile subjugate trebuie să aibe aceleași privilegii avute sub Turci, și ca atare, Statul român care a cheltuit milioane pentru subvenționarea școlilor și bisericilor romînești din Macedonia timp de mai bine de o jumătate de veac, nu poate și nu trebuie să renunțe la acest drept al său.

Acestea sunt însă niște simple îndatoriri morale, la baza carora trebuie să existe în primul rînd interese de Stat, - vorbesc ca Român, iar nu ca Aromîn -, interese cari depind direct de existența celor d'intîi. Și aceste interese, bine înțelese politice, nu pot fi decît de natură economică, prin intermediul cărora mîna politică a guvernului român nu va lipsi niciodată din Pen. Balcanică. Căci, cuceriri teritoriale nu poate urmări, politica lui față de Aromîni fiind în vederea unității naționale culturale. Și în această privință, politica economică este de cel mai mare interes, întrucît știut este ca, în timpurile de față, cel mai bun și mai cu folos războiu e cel economic. Avem cazuri tipice cînd o putere își inventează, făcîndu-i ca să răsară ca din pămînt, conaționali de-ai săi într'o țară unde ei nu există și unde ea urmărește deschideri de debușeuri comerciale. Ba chiar Austria, ca să dăm un exemplu, a mers pînă acolo încît căuta să stînjenească mișcarea noastră națională, numai și numai ca să n'aibe în Balcani nici o cît mai mică concurență, ca Romînia, în interese economice. Ori, Aromîni, nu sunt inventați sau fabricați, ci există acolo de mai bine de 2000 de ani.

Să examinăm acum cum ne prezintă noi din acest punct de vedere.

Domnilor,

Printre altele, o caracteristică a Aromînului este și aceea de a trăi independent economiceste. După cum observa foarte bine și d. Nic. Papahagi,¹⁸ așa zisa stare de iobăgie sau de rumînie nici nu s'a pomenit la Aromîni, spre deosebire de celelalte națiuni, cum ar fi Slavii sau Grecii, la cari ea s'a încuibat. De aceia și-au ales ca locuință munții. Satele sau comunele sunt ale lor în întregime, nu sunt moșii, și se numesc chefalohoria, adică tot pămîntul satului și tot ce se gasește pe el aparține exclusiv comunei. Spiritul acesta de independență îl poate observa orișicine, chiar aici în Țară, unde, printre atîția Aromîni veniți ca să-și agonisească pîinea zilnică, nici unul nu e băgat ca om de casă, sau să se apuce de niște meserii caracteristice celorlalte popoare balcanice, cum ar fi văcsuitul și plăcintăria rezervate Grecilor, iar bragageria moștenită de Bulgari, după aceștia și de Turci. Mai toți se ocupa cu un negoț, mai compatibil cu felul lor de a fi.

Dacă această observație nu poate fi o laudă pentru Aromîni, ea nu poate fi nici înjosire, de vreme ce ei sunt apți pentru o industrie și un comerț superior, în care, comparativ, ei excelează.

Pentru a dovedi lucrul acesta și pentru a demonstra în acelaș timp și punctul nostru de vedere referitor la politica economică externă a Romîniei în sudul Dunării, exemplele cari pot fi citate sunt numeroase.

În mai toate orașele mari și capitalele Țărilor balcanice comercianții aromîni țin recordul. Așa bunăoară în Sofia, printre comercianții de mîna întii sunt foarte mulți Aromîni din împrejurimile Bitoliei. Pentru o mai completă și mai repede edificare în privința aceasta, las ca să vorbească celebrul consul al Franței la Ianina pe timpul lui Ali Pașa, anume Pouqueville. Iată cum se exprimă el:

„C'était par le canal de ces hommes (des Valaques) que la France achetait le poil de chèvre et les toisons des troupeaux des Valaques ; et dès le siècle de Louis XIV, elle avait un entrepôt de ces produits à Metzovo” (Op. cit., tom II, C A P. XXXIX, pag. 173-4).

Iar mai departe:

„Comme les chances ne pouvaient qu'être heureuses entre les mains d'hommes économes, on vit dans le cours d'un demi-siècle, c'est-à-dire depuis l'année 1700 jusqu'à nos jours, les Mégalovlachites de Calarités, Syraco, Mezzovo, de l'Aspropotamos et du Zagori, se répandre dans les différentes places maritimes de la Méditerranée... Marchant la sonde et la boussole à la main, après des essais nouveaux, les uns fondèrent des maisons de commerce à Naples, à Livorne, à Gênes, en Sardaigne, à Cadix, en Sicile, et à Malte. D'autres s'établirent à Venise, à Trieste, à Ancone et à Raguse. Un petit-nombre que la prospérité avait ébloui ouvrit des relations avec Vienne, Constantinople et Moscou.” (Idem, pag.174-5)

Aceasta fiind realitatea lucrurilor, a faptelor, sau chiar admițînd în contra prohibității și obiectivității de etnograf a lui Pouqueville cazul, care nu e cel de față, că expansiunea economică peste țări și mări a acestor Megalo-Vlahiți ar fi fost pe jumătate de cum ni-i redată - și astăzi ea are proporții foarte întinse -: totuși, ar fi suficient ca să se vază că puteau alimenta cu succes un comerț, dacă nu superior, cel puțin egal cu cel al celorlalte popoare balcanice, popoare cari nici nu l'au visat măcar. Reiese dar cît de colo, fără comentarii și argumentații, fericita situație pe care și-ar fi creat-o pînă acum Statul romîn în Peninsula Balcanică, cînd ar fi știut și ar fi vroit ca să se folosească de toate mijloacele pe cari i le prezintă știința economică, mijloace cari ar fi

mers paralel cu acelea ale unei politici național-culturale. Întreaga Peninsulă ar fi fost invadată de produsele Țării.

Conducătorii Țării însă – nu importă partidul -, nu numai că ne-au neglijat pe noi, dar au adus și o gravă vătămare intereselor economice ale statului, prin faptul că nu s’au folosit sau n’au știut să se folosească de cele spuse mai sus. Am impresia chiar că vor fi fost, poate nu lipsesc nici acuma, miniștri cari nici nu cunoșteau aceste excelente calități ale Aromînilui.

Dar nu numai acesta este avantajul pe care l’ar putea avea România, cel puțin în viitor, de pe urma aromînismului; mai e și încă unul, de natură pur politică, care s’a constatat lămurit și cu prisosință cu ocazia războiului balcanic, cînd amestecul Romîniei în Peninsulă avea ca motiv chestiunea aromîna. Ea i-a dat dreptul ca să-și spue cuvîntul în conferințele de la Londra și Petersburg (astăzi Petrograd), pentru ca imediat după aceea să degenereze, spre nenorocirea și durerea noastră, în chestiunea Silistrei și a Quadrilaterului. Tot ea este și va fi poate aceea care îi va da ocazie pentru un amestec politic, ca să zadarnicească, măcar în parte, visul înfrîpării unei Bulgarii Mari și tari.

Reflectînd într’un mod mai adînc și mai larg cuprinzător numai asupra acestor două considerațiuni, expuse așa cum trebuie să le vază oricare Romîn din România, devine o axiomă importanța aromînismului pentru Statul român.

Spre o completă reliefare a acestei importanțe, ar fi și un al treilea avantaj, care, deocamdată, nu poate fi exploatat, și anume de ordin pur cultural. Căci, cine ar putea contesta foloasele practice ale unei influențe culturale exercitată asupra unei alte țări, foloase cari trec în domeniul economico-politic al statului de la care emană acea influență? Cazurile sunt numeroase în Istorie, și încă de o însemnătate radicală în evoluția sufletească pe care o produce în sinul unui popor. Începînd cu influența culturii elene asupra Imperiului Roman și încheind cu cea fanariotă asupra Principatelor romînești, rămîi uimit și în același timp adînc convins de puterea transformatoare pe care o are o înaltă cultură asupra unui popor înapoiat în această direcție, sau chiar în plină dezvoltare. Cine ar putea tăgădui, printre atîtea alte exemple și fără a recurge la antichitate, superioritatea și folosul pe cari i le-aduc artei și limbii lor, indirect și neamului lor, oameni celebri ca Wagner sau Beethoven, ori Goethe sau Schiller, fără a mai vorbi de oamenii de știință? Oare n’a contribuit și cultura pentru ca l. Franceză să devie odată cu pacea de la Nimègue (1678) limba diplomatică internațională, înlocuind pe cea Latină, întrebuițată pînă atunci?

Întru cît însă viitorul își rezervă surprize și minuni adică ca și actualul început cultural rudimentar al Romîniei să devie apt pentru a exercita influențe în Balcani, nu trebuie pierdut din vedere că Statul român ar avea și enormul avantaj de a-și propaga astfel de influențe prin intermediul Aromînilui.

Iată atîtea avantagii pe cari le-am putea oferi spre consolidarea romînismului nord-danubian, pentru expansiunea economică și hegemonia sa politică în Balcani, și indirect, pentru menținerea noastră ca neam distinct.

Acum, fără a vă expune cari sunt doleanțele și drepturile noastre pe cari le putem cere Statului român, să vedem care-i actuala noastră situație, ca să puteți conchide apoi dacă ea poate permite și garanta urmarirea cu succes a unor atari scopuri politice.

Domnilor,

Dezmembrarea Turciei europene de către efemera coaliție balcanică, dezmembrare care, din punct de vedere politic, nu poate fi decît regretată de România, a avut cel mai dureros răsunset în populația aromînească a Imperiului. Deși lipsiți de orice ajutor eficace din partea Țării-mume și fără nici o protecție din partea guvernului turcesc, vieța noastră națională nu era amenințată, și nu vedeam nici un pericol serios. Din contră, puși la adăpostul oricărei dificultăți din partea autorităților locale turcești, și cu toate uneltirile canibalice ale Bisericii grecești – care era susținută de guvernul grecesc –, noi am dat în Parlamentul otoman, în urma Constituției diu 1908, doi reprezentanți aromîni, un deputat și un senator, care a fost și ministru. Sub Turci numai pesimiști nu putem fi.

Dar acum?

Tratatul din București stabilește granițele de State. Aromîni cad în trei State, dintre cari unul fictiv: Grecia, Serbia și Albania.

De soarta viitoare a Aromînilor din Albania nu putem vorbi cît timp va dăinui actuala situație deplorabilă a acestei țări, ai cărei locuitori, Albanezii, sunt cam departe de a concepe noțiunea de Stat. Cu toate acestea, asupra lor trebuie încordată o deosebită atenție.

Serbia și-a încorporat Aromîni din Macedonia propriu zisă: vilaetele Scopia și Monastir. Deși nici un nour nu s'a ivit pînă acum pe orizontul politic romîno-serb; totuși Serbia n'a dat față de noi nici o dovadă, dacă nu de o menajare promisă, cel puțin de a nu ne face dificultăți culturale și naționale. Cum însă ea se găsește pînă astăzi în continuă războire, orice învinuire trebuie amînată.¹⁹ Nu tot astfel stă chestiunea cu Regatul grecesc.

Prin refacerea hărții balcanice, cei mai mulți Aromîni se găsesc sub Greci, formînd astfel adevărate mase compacte, cum ar fi întregul ținut al Tesaliei și al Epirului laolaltă, aflate în perfectă continuitate teritorială. Pe lângă Romîni din Tesalia, încorporați Greciei prin nesocotirea energicului lor protest în contra deciziunilor Congresului berlinez, se adaugă acum și mult încercații Romîni din Epir, din sudul Albaniei, cei din vilaetul Salonic și Romîni din Meglenia, cu toții formînd o populație de peste 500.000 locuitori.

Romîni tesalioți au avut școală romînească pînă la 1882; de atunci, n'au avut nici o școală sau biserică în care să se audă graiul lor părintesc. De aci însă nu trebuie conchis că la ei conștiința națională a dispărut. Din contră, sunt cei mai aprigi „Rumăni,” și în ei purtăm o scînteie a nădejdi unei complete și solide renașteri naționale. Deși în stat grecesc, aproape nici nu știu a vorbi, în special femeile, decît l.romîna. Sunt cu totul neprihăniți la suflet în ceia ce privește relațiunile noastre cu politica Țării, și sunt dornici de carte romînească.

Ceilalți își au școlile și bisericile lor, avute sub Turci. Existența acestor drepturi însă nu-i de loc garantată, căci numai garanție nu poate avea acea autonomie școlară și bisericească recunoscută Romîniei de către Statele balcanice, de vreme ce i se pun niște condiții, cum e aceia pusă de Bulgaria la Protocolul din Petersburg, ca ea, autonomia, să dureze atîta cît „elles (les écoles) séront fréquentées par des fils des Koutzo-Valaques.”²⁰

Dacă astfel stă pusă chestiunea, din sus-zisa autonomie nu există decît umbra ei. Căci față de

persecuțiunile sistematice ale autorităților unui Stat, un popor amăgit în așteptările sale și fără nici un sprijin efectiv, trebuie și e silit să cedeze, dacă nu vrea ca să rămâie clasa cea mai de jos a Țării pe tărîmul cultural și să fie lipsit, lucru principal, de orice aspirații la drepturile politice de cetățean.

Ce-i dreptul, în ultimul timp unele autorități locale grecești au început să arate o bunăvoință îngăduitoare față de situația noastră culturală; dar ea e momentană.

În general, chestiunea aromînă nu pășește în toată siguranța; sau mai bine zis, ea stagnează, nedumerită fiind asupra soartei care o așteaptă, și devine din ce în ce mai șubredă. Din atîta populație, nu ni s'a dat dreptul să avem și noi măcar un singur reprezentant parlamentar.

Acesta este rezultatul politicii dusă față de noi.

„În privința macedo-romînilor, a declarat în plin Parlament D-1 Ionel I. Brătianu, erau trei soluțiuni posibile, cari trebuia să fie examinate din ajun, iar nu a doua zi:

1. – „Menținerea statului-quo, el fiind în acord cu interesele noastre naționale, căci stadiul în care se află frații noștri din Balcani, dominațiunea unui Stat slab ca Turcia era cea mai avantajoasă.
2. – „O autonomie regională care să stabilească o egalitate de condițiuni pentru toate naționalitățile.
3. – „Soluția cea mai puțin favorabilă era ca, împărțindu-se aceste regiuni, noi să obținem maximum de garanții pentru frații noștri.”²¹

Nici ultima soluție nu s'a obținut cum trebuia.

Iată dar unde ne-a adus această condamnabilă și păgubitoare politică. Zic și păgubitoare, fiindcă ne sunt enorme pierderile morale suferite de noi de pe urma unei atari politici – pierderi cari nu e locul și momentul ca să fie expuse aici. Ar fi fost mult mai favorabile, mai complete – nu ciuntite – și mult mai solide rezultatele la cari am fi ajuns noi astăzi prin acea spontaneitate de redeșteptare națională manifestată încă din sec. XVIII, dacă ne-am fi lipsit de o atare politică. Statul romîn însă și-a luat asupra-și chestiunea aromînă asumîndu-și toată răspunderea. Suntem dar în dreptul nostru ca să protestăm energic în contra acelei politici care ne-a tratat ca pe o marfă de schimb sau compensații teritoriale. Căci altruismul nostru, manifestat în toată plenitudinea lui și cu ocazia campaniei din 1913, nu poate degenera în sancționarea pierii noastre ca neam pentru niște avantagii mai că ridicule sau pentru diferite combinațiuni diplomatice. Protestăm și înfierăm cu blestemul neamului nostru acea meschină politică a unor care ne-a speculat într'un mod odios, întrebunțindu-ne ca unealtă pentru interese de partid sau interese politice personale.

Aceasta este, Domnilor, în mod foarte sumar expusă, actuala noastră situație politico-național culturală. Timpul și mai ales împrejurările, nu-mi îngăduie ca să mă extind asupra diferitelor puncte de vedere numai enunțate aci, ilustrîndu-le prin anumite exemple analoage din trecut și prezent, sau prin anumite detalii. Am impresia însă că, din acea privire à vol d'oiseau asupra trecutului și din expunerea în trăsături generale a prezentului nostru, s'a format ferma convingere despre deosebita importanță a Aromînilor pentru Romînia, și că, în consecință

înseși interesele politico-economice, pe lângă „datoria sufletească,” impun Statului român o atenție încordată și cu totul osebită asupra neamului aromînesc. Căci, numai astfel s’ar putea reînvia ca prin minune puterea noastră de odinioară, a Valahilor din evul mediu de cari tremura întregul Bizanț.²² De altfel, și astăzi, încrezător în sine, Aromînul e conștiu de ce-i capabil, și nu se înșală cînd zice: Noi Rmăni him oarfăni, noi n’avem tată; să știm noi că bănează tata-l nostru, și atunci s’ni vedeți!²³” (În traducere: Noi Romîni suntem viteji, suntem orfani, noi n’avem tată; să știm noi că trăește tatăl nostru, și atunci să vedeți „ce putem face noi.”)

Și acum, deși pare că amenință o nouă erupțiune războinică a amalgamului naționalităților balcanice, - ceea ce pentru noi numai păgubitor nu poate fi, și lucru care nu va fi neglijat; sau poate o constituire a confederației balcanice – ceva incompatibil cu aspirațiunile Statelor balcanice; acum, zic, în fața evenimentelor de astăzi, cînd orice Roman, de oriunde ar fi el, trebuie să fie pătruns de gîndul mărețului ideal al înfăptuirii Romîniei Mari: noi, Studenții aromîni în numele cărora vorbesc, ne înăbușim momentan durerea de neam și ne solidarizăm și secundăm pe toți cei mînați de inimi și cugete sănătoase romînești. Ne solidarizăm, pentru ca în urma realizării acestui ideal național și al salvărdării intereselor romînești, și steaua noastră națională, care n’a apus încă dar care sîngerează în fundul văilor, să lumineze din nou puternic și mai stralucitor pe înălțimile munților noștri.

Urez Congresului nostru studentesc succes deplin în urmărirea nobilului său scop, și, întru cît o nouă soartă ne rînjește – și ca atare Caveant Consules..., încheiu cu următoarele cuvinte ale unui bărbat de Stat român: „Era – adaugăm: este și trebuie să fie – un drept și o datorie a noastră să participăm la vieața balcanică într’o formă precumpănitoare!”

1. „Estque initium Valachiae: cuius incolae in montibus habitant, Balachi dicti, celeritate ceruis pares, qui e montibus descenderes praedes agunt et spolia a Graecis auferunt, a nemine hactenus expugnati, propter locorum et montium in quibus habitant, inaccessibilem, ipsisque tantum perviam et notam asperitatem. Iudaeos, cum offenderint, expoliare quidem, non tamen occidere, ut Graecos solent.” – **Beniamini Tudellensis Itinerarium** pag.26, Lipsiae, 176
2. nota în limba greacă.
3. *Vezi* și G.Murnu, *Vlahia Mare*, pag. 139, care răspunde și francezului Schumberger (pag. 11).
4. Lenormant Fr., *Les pâtres Valaques du Pinde*, pag. 251
5. Heuzey, *L'Olympe et l'Acarmanie*, pag. 280
6. Pouqueville, *Voyage dans la Grèce*, tom, II. Cap XXXIX, PAG. 176. Ed.1820.
7. *Op. cit.*, pag. 248.
8. *Op. cit.*, același capitol, pag. 151-2, 153.
9. L. Halconcondylas, *De Rebus Turcicis*, pag. 318 ed. Bonn.
10. Ov. Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, tom. I., pag. 325.
11. *Vezi* I. Arginteanu, *Istoria Românilor Macedoneni*; *vezi* G. Murnu, *Vlahia Mare*.
12. *Vezi* N. Tacit, *Regimul Capitulațiunilor*, pag. 72-78, sau Per. Papahagi, *Din trecutul cultural al Aromînilor*, pag. 10-11.
13. *Vezi* Per. Papahagi, *Aromînii din punct de vedere istoric-cultural*, pag. 10-11.
14. *Vezi* Per. Papahagi, *Scriitori Aromâni in sec. XVIII*, pag. 5-9 și *Introducerea aceleuiași la Gramatica Romînă* a lui Boiagi.
15. *Vezi* Nicolas Papahagi, *Les Roumains de Turquie*, pag. 57.
16. *Vezi* Const. Noe, *Les Roumains Koutzo-Valaques*, pag.24 et sqq.
17. *Op. cit.*, pag.33.
18. Pentru Romînii din Serbia și Bulgaria veche, *vezi* L. T. Boga, *Romînii din Macedonia, Epir, Tesalia, Albania, Bulgaria și Serbia*.
19. *Vezi* *Cartea Verde din 1913*, pag. 133-4.
20. *Vezi* ziarul *Viitorul* din 16 Maiu, 1913.
21. Un comandant al armatei bizantine, Aspieta, zicea că nu se teme în lumea asta decât de foamete și de Valabi.
22. *Rrmâni* pentru *Români*. Cine cunoaște regulele elementare fonetice, își poate ușor da seama de fonologia acestui cuvânt.
23. *Vezi* C. N. Burileanu, *Romînii din Albania*, pag.67.

COLOFON

Autorul lucrării	TACHE PAPAHAĞI
Titlul lucrării	AROMÎNII DIN PUNCT DE VEDERE ISTORIC, CULTURAL ȘI POLITIC
VARIANTĂ DIGITALIZATĂ DE	Editura Predania/ CP 67, OP 13, București www.predania.ro tehnoredactor/ Remus Brihac concept grafic/ Atelieruldegrafica.ro

PREȘANIA